

JEVREJI U KULTURI I PROSVETI ZRENJANINA

MUZIČKA KULTURA

Kada se proučava razvoj muzičkog života u Zrenjaninu, negdašnjem Velikom Bečkereku, a naročito učešće Jevreja u ovoj kulturnoj oblasti, mora se imati na umu da materijal za bibliografiju, hroniku i istoriju toga života nije ništa oskudniji od književnog, likovnog i pozorišnog, kojim treba da se bavi zavičajna zbirka.

Jevreji su bili zapaženi učesnici muzičkog života u gradu za sve vreme življenja u njemu, bilo kao organizatori muzičkog života, kompozitori, interpretatori muzike u svim oblastima, učitelji i predavači muzike i pevanja ili kao horovođe i dirigenti horova ili orkestrara. No prilikom razmatranja muzičkog razvoja u gradu ne mogu se zaobići ni oni Jevreji koji su, kao vlasnici ili zakupci kafana, sala, lokala i drugih objekata, omogućavali razmahivanje muzičkog života.

Jevreje nalazimo među prvima koji su imali razne muzičke instrumente, kao što su klaviri, harmonijumi i sl. Nalazimo ih i među interpretatorima na raznim instrumentima, među solo pevačima i u raznim sastavima, duetima, tercetima, kvartetima, sekstetima i oktetima itd. Oni su, zatim, članovi štrajh i duvačkih orkestrara i redovni učesnici na koncertima svih vrsta, u igrama, u baletu, u školama igranja, u muzičkim školama; zatim, oni su prodavci, popravljači, štimeri muzičkih instrumenata, što utvrđuje uverenje da su Jevreji u oblasti muzičkog života Zrenjanina odigrali zaista veliku ulogu.

Dr Leopold Binder
(lekar i muzičar)

Dr Binder je rođen u Velikom Bečkereku 1824. godine i jedan je od prvih lekara koji se borio za iskorenjivanje praznoverja u ovom kraju, naročito lečenja bajanjem i vraćanjem, što je u to vreme bilo veoma rašireno, naročito među seoskim stanovništvom.

Postavši sreski lekar u Velikom Bečkereku, on je decenijama, po svakom vremenu, na seljačkim kolima odlazio u sela, vršeći svoju lekarsku dužnost, i spa-

savao ljudske živote. U uspomeni građana on je ostao, kao jedna od retkih, žrtava svoga poziva. Naime, jedne zimske noći zakucao je neko na njegov prozor na kući u današnjoj ulici Nikole Tesle, gde je stanovao, i zamolio ga da dođe kod jednog bolesnika. Ni mrak ni strahovito nevreme nisu sprečili ovog savesnog lekara da pođe i izvrši svoju lekarsku dužnost. Bolesnik je, kako se priča, ozdravio, a dr Binder se od prehlade razboleo i umro u sedamdesetoj godini, 20. aprila 1894, ne dočekavši puštanje u rad nove bolnice u Zrenjaninu, koja je tada bila u izgradnji.

Sem što je bio velik teoretičar i praktičar u svojoj struci, dr Binder se mnogo bavio muzikom i decenijama u Bečkereku nije bilo muzičke manifestacije u kojoj nije učestvovao. Visokom nivou ovog grada u muzičkom pogledu dr Binder je mnogo doprineo. Bio je ugledan član i aktivan saradnik raznih odbora u gradu. Nije poznato kada je postao član katoličke zajednice, pošto je bio Jevrej.

Jožef Gajdušek

Porodica Gajdušek, od tri člana, došla je u Veliki Bečkerek 1822. godine iz Hodsa. Tu se 1838. godine rodio Jožef Gajdušek.

Završio je Jevrejsku osnovnu školu u Velikom Bečkereku, a o daljem školovanju nema podataka.

Kao životni poziv Gajdušek je izabrao rad sa omladinom, podučavajući je u plesu i igri. Naime, on je postao učitelj igranja i lepog ponašanja. Kroz niz decenija pratili smo njegov rad u ogromnom broju kurseva i tečajeva igranja koje je u svojoj školi držao. Svakako da je Gajdušek mnogo putovao, a naročito u Beč i Budimpeštu, odakle je donosio novitete u igranju i lepom ponašanju. Na taj način je Gajdušek stekao kod omladine veliku popularnost. Najviše tečajeva i kurseva održao je Gajdušek u salama hotela "Kruna", današnja "Tisa", i "Kasina".

Doživeo je veliku starost. Umro je 22. juna 1922, u 84. godini. Stanovao je u današnjoj Pupinovoj ulici br. 5.

Ladislav Hiler (kompozitor)

Porodica Hiler (Hiller) došla je u Veliki Bečkerek iz Slavonske Požege i poznata je po fabrikaciji špiritusa i esencije još od 1869. godine.

Ladislav se rodio u Velikom Bečkereku, 1870. godine. Tu je učio i završio gimnaziju, a zatim je sa ocem i bratom bio suvlasnik i rukovodilac fabrike špiritusa i likera.

Iako veoma poslovan, radio je neobično mnogo i sa uspehom na muzičkom polju. Još 1891. izdao je album kompozicija, u kome su bili tri valcera i jedna mazurka.

Kasnije je štampao više kompozicija, koje su mu donele slavu širom Evrope. Godine 1909. izvedena je u kupalištu Marijenbad prvi put njegova *Romansa*, pred Edvardom VII, koji je bio oduševljen Hilerovim delom i pozvao ga je kod sebe na prijem. Njegovu *Vals serenadu* izdala je Filharmonija u Bečkereku 1912. godine, a prvi put je izveo orkestar čuvene banje Marijenbad.

Prilikom osnivanja biblioteke i muzeja u Velikom Bečkereku, Hiler je poklonio Muzeju vanrednu zbirku starog novca.

Umro je u Beču 1938. godine.

Mano Kiršner

Jedno od važnijih imena koja je Zrenjanin u prošlosti dao na polju muzičke kulture grada bio je poznati umetnik na violini i upravitelj muzičke škole Mano Kiršner.

Rođen je u Velikom Bečkereku 1884. godine, i nakon završene Jevrejske osnovne škole maturirao je u ondašnoj Gimnaziji 1902. godine. Prve svoje muzičke korake započeo je u rodnom gradu, a svoje umetničko muzičko obrazovanje je stekao na Budimpeštanskoj umetničkoj akademiji u klasi profesora Hubai Jenoa, gde je diplomirao. Za vreme studija imao je državnu i županijsku stipendiju Torontalske županije.

Po završenim studijama postao je najpre dirigent orkestra Šaljive opere Narodnog pozorišta u Budimpešti, a zatim prva violina Mađarske opere u Budimpešti. Nakon toga je prešao u Pečuj, gde je postavljen za direktora muzičke škole, koju je podigao na umetnički nivo, a gde je lično predavao violinu. Tu je ostao do svoje smrti.

Kiršner je priređivao umetničke violinske solističke koncerte u razvijenim muzičkim centrima, postižući sjajne uspehe. U rodnom gradu je nastupao češće kao gost, a svaki njegov nastup predstavljao je pravi muzički i umetnički doživljaj.

Ostavio je za sobom brojne i vredne kompozicije.

Herman Levin

Jedan iz plejade muzičkih veličina negdašnjeg Velikog Bečkereka s kraja prošlog i s početka ovog veka, perioda koji se inače smatra "zlatnim" u razvoju muzičkog života u gradu, bio je Herman Levin. On je, po mišljenju svojih stručnih savremenika, bio čovek sa najčudnijim glasom koga je Zrenjanin u svojoj prošlosti imao.

Levin je rođen 1849. godine u Lublinu u Poljskoj i kao Jevrejin došao je u Veliki Bečkerak za kantora Jevrejske sinagoge i učitelja pevanja Jevrejske osnovne škole, 1877. godine. Učitelj je bio šest, a kantor preko trideset godina.

Svojim čudesnim baritonom pročuo se ne samo u gradu u kome je živeo već i širom Austrougarske. Levin je 1890. godine otišao iz Bečkereka u Nadvarad, ali se ubrzo vratio i nastavio da radi u gradu na Begeju. Tu je sve vreme učestvovao u poduhvatima ovdašnjih pevačkih društava, a svaki njegov lični nastup je izazivao senzaciju i punio priredbe publikom do poslednjeg mesta.

Levin je učestvovao u stvaranju Filharmonije u Bečkereku, a u muzičkom životu grada naročito se pamte njegovi nastupi u operama gostujućih operskih trupa i na koncertima koji su u gradu bili organizovani 1895, 1896. i 1899. godine.

Levin je umro u Velikom Bečkereku u novembru 1918. godine, odmah po oslobođenju grada.

Spisak Jevreja kompozitora

1. *Aladar Banjai*, rođen u Zrenjaninu, živio u Budimpešti. Bio je sin učitelja Jakoba Banjaija (ranije Goldberga).
2. *Sigmund Vajs*, rođen u Zrenjaninu, gde je i umro 1910. godine.
3. *Arnold Grimbaum*, rođen i umro u Zrenjaninu.
3. *Jozef Kirhner*, učitelj iz Ečke kraj Zrenjanina.
3. *Jozef Kiršner* iz Zrenjanina.
4. *Jozef Magenbauer*, živio u Zrenjaninu.
5. *Andrija Santo*, živio i radio u Zrenjaninu.
6. *Mano Kiršner*, rođen u Zrenjaninu; umro u Pečuju.
7. *Ladislav Hiler*, rođen u Zrenjaninu, umro 1938. u Beču.

Jevreji učitelji muzike i pevanja

Krajem prošlog veka

Nadkantor Mor Šor, specijalista za pevačku umetnost, davao nastavu pevanja za muške i ženske, po metodi bečkog Konzervatorijuma.

Roza Šor (žena Morova), davala časove klavira.

Supruga Ignaca Bredera, učiteljica muzike.

Mano Kiršner, profesor muzike.

Početkom XX veka

Berta Gutman

Ida Šarkodi

Lili Kende

Edmund Jakobović

Jelisaveta Rubin

Lenke Hubert

Etel Edelman.

Koncert Ignaca Lasnera iz Beča

Znameniti violončelista iz Beča priredio je 15. juna 1858. koncert u pozorištu u Velikom Bečkereku. Za ovaj koncert, koji je izveden uz saradnju ovdašnjih amatera, muzički kritičari toga vremena rekli su da je Lesnerov instrument progovorio svom svojom moći, i da će proći još dugo vremena dok se to ne ponovi.

Izvedene tačke su bile:

1. *Bolero* Ofenbaha.

2. Transkripcija Šubertove *Serenade*.

3. *La muzette* Ofenbaha.

4. Fantazija iz Šubertove *Serenade*.

5. *Uspavanka* uz pratnju na fisharmonici.

6. Meditacije Gunoa, *Kvartet za violinu, čelo i harmoniku*.

Između ovih tačaka izveden je vokalni koncert:

Štorhova *Ljubičica*, kvintet, uvodni duet iz Mocartovog *Tita* i Neke-rova *Marica*, solo bariton.

Koncert je ponovljen 19. juna 1858, a deo čistog prihoda umetnik je ustupio Pevačkoj školi ovdašnje Gimnazije.

Još jedan koncert Ignaca Lasnera

Mesni list *Wochenblatt*, od 12. aprila 1859, objavljuje da je čuveni bečki violončelista Ignac Lasner ponovo došao u Bečkerek, gde je održao koncert uz saradnju sa mesnim diletantima. Na programu su bile umetničke tačke: 1. Vagnerova *Uvertira*, 2. Falkeov *Nokturno*. 3. *Veliki galop* Lezepureca. Sem muzičkih tačaka bile su na programu i recitacije.

Koncert sestara Šenberger

Dvadeset i drugog oktobra 1864. godine održan je u pozorištu u Velikom Bečkereku koncert sestara Terezije i Ide Šenberger, uz učešće domaćih diletanata. Na programu je bilo deset tačaka: pevanje, klavir, violina i recitacije.

Kao prva, Terezija je pevala ariju iz komada *Davo Robert*. Zatim je besprekorno izvela ariju iz *Lukrecije Bordžije*, uz korektnu pomoć svoje sestre, a potom je pevala mađarske narodne pesme *Siroma' seljak* i *Ljubičasto plavo*. Safiovu *Veselu pesmu* izvela je Ida Šenberger. Zatim su sa uspehom nastupili V. Grinbaum, sa nekim arijama na violini, a uz pratnju E. Mahalickog. Špejerovog *Trubača* izveo je G. Fišl, a Jovan Mahalicki i mali N.Đ. izveli su fantaziju iz *Travatora*.

Koncert u korist podizanja spomenika Knezu Mihailu u Topčideru

Odbor Torontalske županije organizovao je 15. septembra 1868. koncert sa igrankom u korist Honvedskog fonda i podizanja spomenika Knezu Mihailu, koji je ubijen u Topčideru. Organizacijom koncerta je rukovodio A. Lerinci, a muzičkim delom Lorenc Helcel, učitelj.

I. deo:

1. *Uvertira* za operu *Leonore (Fidelio)* Betovena, u četiri ruke na klaviru izvode gđa Adela Piracki i Jovan Kokić.

2. *Švajcarsko tugovanje za zavičajem* Karla Proha, peva Lujza Helcel uz pratnju klavira i harmonijuma.

3. *O domovini* Petefija, deklamuje Al. Lerinci.

4. *Spustiće se nebo*, narodna pesma, peva Kornelija Sabo.

5. *Fantasiebrillante sur la somnambula* Belinija, za klavir, od J. Lajbaha, peva Lujza Helcel.

6. *Putnik* Šuberta, peva Leopold Mangold.

Koncert Velikobečkerečkog jevrejskog ženskog udruženja

Velikobečkerečko jevrejsko žensko udruženje priredilo je 4. marta 1874. godine, radi potpomaganja sirotinje, muzički koncert.

Na programu su bili:

1. Uvertira opere *Seviljski berberin* odsvirana na klaviru i gudačkim instrumentima.

2. Pjesma *Romanca pčele*, pevala Vilma Bilek.

3. Pesme na nemačkom jeziku: *Ich grolle niht* (Ja se ne ljutim) i *Nach Sevilla* (Ka Sevilji), zatim *Marš* i *Rondo* Vebera, muzički komad sviran na klaviru uz pratnju gudačkih instrumenata.

4. Duet iz opere *Trubadur*.

Isto udruženje sakupilo je po selima 600 forinti u korist sirotinje.

"Mnogi su mišljenja da se diletanti ne mogu kritikovati. Možda imaju pravo, no ovom prilikom učinimo izuzetak. I kretaćemo se u granicama dozvoljenog da bismo izrazili svoju želju.

Uvertira *Seviljskog berberina* interpretirana je na klavir-fisharmonici. Ova laka muzika data je kao skladna celina i požnjela je opšte dopadanje. Sledila je *Romanca pčele*, pjesma Janoša Aranja, koju je gospođica Vilma Bielek recitovala tako ljupko da mi sa svoje strane nismo mogli da odlučimo šta je bilo ljupkije – da li pjesma ili interpretacija pomenute dame. Burno odobravanje, ispoljavanje dopadanja i pozivanje pred rampu pokazalo je da su i drugi identičnog mišljenja sa mnom. Tek što su prestali naši aplauzi, ponovo smo morali da se koristimo našim dlanovima, u korist g–ce Matilde Mesnik, koja je dve pesme: *Ich grolle niht* i *Nach Sevilla*, s takvom umetnošću otpevala da je, po mom mišljenju, svaki primetio da se ovde ne radi o diletantu, već o rutiniranoj pevačici. Pesme su nagrađene burnim aplauzom pa su morale biti ponovljene. Iza toga sledila je ponovo recitacija, povodom koje je g–ca Ples požnjela zasluženi aplauz.

No, teži deo koncerta je tek sada nastupio. *Marš* i *Rondo* Vebera. Težište se nalazilo u rukama g–đe Ignaca Eizenstetera, jer je ona interpretirala klavirski deo, i to sa takvom umetničkom staloženošću i tehničkom lakoćom da je zaista zaslužila ushićeni aplauz kojim je njena igra nagrađena.

Mi smo već i ranije čuli o toj gospođi da i najteže komade odsvira sa umetničkom lakoćom, i ta vest koja o njoj već odavno kruži, sankcionisana je njenom današnjom igrom.

Najzad su g–ca Mesnik i G. Mangold otpevali duet iz opere *Trubadur*. G. Mangold Herman ima prijatan i snažan bariton i čudi nas da ovaj naš valjani mladić nije izabrao pevačku struku gde bi pobrao lovorike, jer bi ovaj kao salonski pevač svakako uspeo. I glas g–ce Mesnik je bravurozno blistao i prirodno da to nije ostalo bez dejstva. Zatim je otpočela igranka koja je trajala do 4 sata ujutro a igralo je 80 parova" (Torontal 19, 1874, str. 3, stub 3).

Koncert Lili Kraus

"U siromašnom muzičkom životu Velikog Bečkereka, koncerat Lili Kraus, koji je održan u subotu 24. septembra 1927. godine, znači pravi praznik. Mlada pijanistkinja prikazala je svoje izuzetno muzičko znanje programom velike vrednosti i retke raznovrsnosti. Mnogostranost produkcije omogućila je raznovrsnost programa, koji je bio tako sastavljen da je klasična muzika bila u njemu zastupljena u svim svojim vidovima. Hromatska fantazija i fuga Baha,

zatim smo čuli Mocartovu *A-dur sonatu* živahno i sa tehničke strane savršeno interpretiranu. U Bramsovima i Listovim koncertima sjajno je došao do izražaja topao ton umetnice, koji široko teče, nadmoćna tehnička sprema, nadahnuće i istinsko muzičko produbljenje. Naredne dve tačke činile su dela Debisija i Kodulja, čiji modernizam nije u larni niti u na silu stvorenim muzičkim efektima. Same poetske tajanstvene muzičke fraze kratkog daha, koje tek što su krenule već i usahnule. Koduljeva dva komada za pijanino, u kojima do kraja teče osnovni motiv, sadrže i iznenadne muzičke erupcije, noviji muzički jauk, koji češće izvire iz osnovnog motiva, a iz sasvim su drugog tona, što daje interesantan muzički kolorit. Treba zaista retkim i izuzetnim darom reprodukcije raspolagati da bi se ovi različiti muzički utisci i muzički efekti podjednakim osećajnim intenzitetom mogli prenositi na slušaoce. Lili Kraus međutim, povrhu potpunog uživanja u specifičnost svakog pojedinog komada, raspolaže takvom suptilnošću, svoju svirku crta takvim tananim sredstvima da je najbolji uspeh u svome obilatome programu baš sa ova dva piesa poznijela. Poslednji komad programa bila je Dohnanijeva *C-dur rapsodija*. Iskričavu melodiju tumačila je plamenim temperamentom, a forte partije sa polifoničnom zbijenošću, tako da je neodoljiva čar njenog izvođenja prosto plenila publiku, koja je gledalište ispunila do poslednjeg mesta i koja je oduševljeno slavila mladu umetnicu" (Torontál 222, 1927 str. 3, stub 4).

Koncert Lenhart – Dajč

"7. januar 1933. godine. Jučerašnji koncert odvijao se u znaku potpunog uspeha. Lenhart Ilonka pevala je 4 tačke, od kojih bi bile dovoljne dve da stave pred težak zadatak jednu koloraturnu pevačicu. No ona je igrajući se savladala sve teškoće. Njen stakato i triliranje uspeli su sjajno, njeno uzimanje tona i rezonancija, ukazuju umetnički osećaj i dokazuju i ogromno napredovanje. Najveći uspeh postigla je u Mocartovoj varijaciji *Dinorao – Ples u senki* – davno nismo čuli u boljem izvođenju, ali je sjajno uspeo i *Valcer poljubaca* od Artia. Publika je posle svake tačke oduševljeno slavila umetnicu koja je bila prinuđena da svoj program upotpuni sa još tri tačke.

Dajč Laslo, violinista, već davno nije diletant u strogom smislu reči, iako za svoj poziv smatra operacioni nož, a ne violinu. Njegove sjajne trile, fuge i dvostruki tonovi ukazuju na čudnu odmerenost, a pored toga na punoću osećaja. Pored dražesnog Mocartovog koncerta, svirao je Šopenov *Nokturno*, Betovenovu *F-dur Romansu* i cigansku pesmu od Sarazatea. Sa velikim uspehom je izvodio i jednu Ružićevu serenadu. Publika lepog broja i njega je posle svake tačke honorisala burnim ovacijama. Rubin Beške je sa puno razumevanja i tehničkom doteranošću podupirala oba umetnika."

6. januar 1931. Dajč Laslo priredio je na Beogradskom radiju jednočasovni violinski koncert, kojim je očarao slušaoce raznovrsnim muzičkim programom. Mladi bečkerečki umetnik dao je i ovom prilikom dokaza da ima pred sobom lepu i veliku budućnost.

16. mart 1932. Laslo Dajč se ponovo pojavio na talasima Radio-Beograda na Velikobečkerečkom koncertu Sokolskog društva.

Muzičke priredbe Jevreja u Zrenjaninu

20. februar 1875. Jevrejsko žensko dobrotvorno društvo održalo je zabavu sa koncertom, na kome je izveden umetnički program. Svirao je orkestar Gajdušeka.

1. februar 1893. Jevrejsko žensko društvo održalo je u "Kruni" bal u dobrotvorne svrhe.

5. februar 1893. Održan je Purim-bal u "Kruni".

15. januar 1895. Jevrejsko žensko društvo priredilo je dobrotvornu priredbu pod nazivom "Nož i kašika".

9. februar 1895. Povodom gostovanja violiniste Lea Altmana prisustvovalo je 200 Jevreja i 18 hrišćana.

1. februar 1897. Održan je u "Kasini" kostim-bal Jevrejskog ženskog dobrotvornog društva.

8. januar 1898. Održana je zabava Jevrejskog ženskog društva.

1. februar 1899. održano je "Domino večer" Jevrejskog ženskog društva.

14. maj 1921. Velikobečkerečka trgovačka omladina. "Vindzorske vesele žene", koncert, "Behar serenada", Salonska igra, igrali Ana Ciner i Leo Trebić.

29. maj 1923. Kulturni odsek Sportskog kluba "Kadima" daje po treći put "Laže muzika", pred punom kućom.

9. april 1926. Diletantska grupa Sportskog kluba "Kadima" dala je operetu *Kraj pesme* učestovali: Paci Kirhner, Erna Špira, Boriška Keveši, Lipot Fleš, Karolj Špicer, Rudi Vecl i dr.

4. januar 1931. Gimnazijalac Ladislav Dajč koncertirao je na Beogradskom radiju.

1. januar 1926. održan je u "Kasini" bal Jevrejskog ženskog dobrotvornog društva.

27. februar 1921. Priredio je Sport klub "Kadima tradicionalni" Purim-bal.

23. i 24. maj 1926. Sportski klub "Kadima" i Atletski klub "Obilić" priredili su zajednički kermes u bašti Županije.

6. juna 1926. Jevrejsko dobrotvorno žensko društvo "Humanitas" priredilo je baštensko veselje u Plankovoj bašti. Ovo udruženje osnovala je supruga Manuela Šajnbergera, ne žaleći truda i sredstava, te je postigla velike uspehe. Svirala je vojna muzika do zore.

21. mart 1927. Priredio je Sportski klub "Kadima" Purim-bal velikog stila.

5. jun 1927. Jevrejsko dobrotvorno žensko društvo "Humanitas" priredilo je veselje većeg stila, "garden-parti", u Plankovoj bašti. Svirao je orkestar udruženja i vojna muzika.

14. decembar 1927. Jevrejsko dobrotvorno žensko društvo "Humanitas" priredilo je igranku sa programom.

6. januar 1928. Dobrotvorna ženska jevrejska zadruga priredila je bal sa raznovrsnim programom. Svirao Grifl na violini, Rot i Laura Fraj pevanje, Edita Vajs na klaviru itd.

19. decembar 1928. Dobrotvorno žensko jevrejsko društvo "Humanitas" dalo je priredbu u suterenu hotela "Vojvodina".

27. decembar 1928. "Humanitas" je dao priredbu sa programom, u kome su se istakli: Janka Grinberger, Geza Grinberger, Evgenije Jermović, Gabor Kon, Pavle Reh. Konferansije je bio Laslo Jene, novinar zvani Vekonj Naci.

17. februar 1929. Priredeno je "Popodne literature" na kome su učestvovali: dr Deže Anau, dr Lajoš Boršodi, Lajoš Fekete, Tibor Frajnd, dr Ferenc Ivanji. Svirao je kvartet Fišer.

9. decembar 1930. Mesno jevrejsko dobrotvorno društvo priredilo je u suterenu hotela "Vojvodina" uspeli čajanku.

14. februar 1931. Jevrejsko žensko društvo u velikoj sali doma Narodne odbrane priredilo je "Mendelsonovo veče" uz učešće supruge Huga Bihlera i Ervina Temera, Beške Rubina, Lasla Dajča, Edite Vajs i dr.

10. mart 1931. Održan je tradicionalni "Purim-bal". I. nagrada Anuš Vajs, II. Danica Cigler i III. Manci Laslo.

10. septembar 1932. U Velikom Bečkereku nastupio je Jozef Papo, odlični kvalitetan glas čistog baritona. Publika je burnim aplauzom zahtevala od pevača da pojedine tačke ponovi i umetnika je na kraju programa oduševljeno pozdravila. Na klaviru ga je pratila Beške Rubin odličnom tehnikom i zaslužila je svako priznanje.

9. oktobar 1932. Ladislav Dajč se ponovo pojavio na Beogradskom radiju.

14. februar 1934. održano je u Zrenjaninu veče pesama "Hai guma" (nemačko-jevrejskog pevačkog hora evropskog glasa. Bio je to jedini koncert ovog hora).

27. februar 1879. Održana je igranka Jevrejskog ženskog društva u dobrotvorne svrhe. To je bila jedna od najuspešnijih priredbi toga vremena. Za to je zaslužna gđa Ajzenšteter, pri čemu su joj bile od pomoći supruge Mih. Švarca i Samuela Engela.

4. mart 1880. U pozorištu je priredjen veoma uspeli bal pod maskama mesnog Jevrejskog udruženja za potporu bolesnika i sahranu umrlih.

11. mart 1880. Šah-klub u Velikom Bečkereku priredio je zabavu sa programom i komičnom scenom uz učešće Leopolda Mangolda, Kadelburgera i drugih.

11. jul 1887. Održana je diletantska predstava u korist sirotišta; između tačaka bili su i arija iz *Figarove ženidbe*, pevala je Ženi Ekštajn, i duet Najman i Mesinger, uz pratnju klavira.

15. novembar 1891. Jevrejsko žensko dobrotvorno društvo održalo je muzičko veče. Posle programa rabin dr Mor Klajn održao je predavanje sa temom: Jevrejske u-službi kulture.

18. avgust 1893. Veče mađarskog kola, na kome je čitao svoju duhovitu raspravu jevrejski rabiner dr Mevro Klajn, a zatim je Arnold Grinbaum majstorski odsvirao dva komada, zatim je pevao glumac Elemer Zajongi, uz pratnju Arnolda Grinbauma na klaviru.

13. januar 1894. Jevrejsko žensko dobrotvorno društvo priredilo je u "Kruni" predstavu sa programom i igrankom.

26. februar 1894. Dobrotvorno društvo "Maskil el Dol" održalo je u "Kruni" igranku. Kadril je igralo 50 parova.

13. januar 1896. Održan je u "Kasini" bal u korist unutrašnjeg uređenja sinagoge.

3. januar 1898. Prema tradiciji, održano je u Velikom Bečkereku Silvestrovo veče u prostorijama Mađarske čitaonice u "Kasini". Veče je otvorio dr Kardoš (Jevrejin), koji je čitao humoresku.

Iste večeri Udruženje trgovačke omladine održalo je zabavu u "Kruni". U programu su učestvovali Jevreji: Leo Weis, Bela Gutman, Albert Bilic, Adela Špicer, Mor Hiršl, i Albert Dajč.

1981.

(Odlomak)

Edita Valdner, violinistkinja iz Starog Bečaja, ubijena u Aušvicu 1942. iz arhiva Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu